

EKATERINA KOSIUK*

TÚLÉLHET-E EGY DE FACTO ÁLLAM KÜLSŐ SEGÍTSÉG NÉLKÜL?

Abházia esete

Az önrendelkezéshez való jog a nemzetközi jogban

Az önrendelkezéshez való jog a nemzetközi jogban többféleképpen értelmezhető. Mióta az említett jog bekerült az ENSZ dokumentumaiba a kutatók és nemzetközi jogászok körében vita folyik arról, hogy mit tartalmaz pontosan az önrendelkezéshez való jog. A problémát az jelenti, hogy az önrendelkezéssel kapcsolatos nemzetközi közjogi szabályok nem határozzák meg e jog gyakorlati végrehajtását, átültetését. A 20. század végén két többnemzetiségű állam összeomlását követően több nép nem akart az újonnan létrejött országokban élni és ragaszkodni kezdett ahhoz, hogy az önrendelkezéshez való jog az elszakadást is magába foglalja. Abházia például az ellenségeskedések eredményeként elszakadt Georgiától (Grúziától) és azt feltételezte, hogy az önrendelkezéshez való jog keretén belül joguk van az elszakadáshoz, kiváláshoz. Több indokkal magyarázták ezt az elszakadást, melyet e tanulmány is vizsgál.

Az önrendelkezéshez való jog politikai elképzelésként a 19. század végén, 20. század elején jelent meg, azonban a nemzetközi jogban csak 1945-ben, az ENSZ Alapokmányban került rögzítésre, majd ezt követően 1966-ban az ENSZ két emberi jogi egyezményében is megjelent.¹ Nemzetközi szinten többen is elemezték a népek önrendelkezéshez való jogát, például Cassese², Castellino³, Knop⁴, Moore⁵, Walter és Abushov⁶, akik a következő témaköröket vizsgálták:

* A szerző 2022 augusztusában tragikus balesetben elhunyt

¹ ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

² CASSESE, Antonio: *Self-Determination of Peoples. A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

³ CASTELLINO, Joshua: Territorial integrity and the right to self-determination: an examination of the conceptual tools, *Brooklyn Journal of International Law*, 33/2, 2008, 503–568. p.

⁴ KNOP, Karen: *Diversity and Self-determination in International Law*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

⁵ MOORE, Margaret: *National Self-Determination and Secession*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

⁶ WALTER, Christian – VON UNGERN-STERNBERG, Antje – ABUSHOV, Kavus: *Self-Determination and Secession in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2014.

- mely csoportoknak van joga az önrendelkezésre, pontosabban kik azok a „népek”, akik fel vannak ruházva az önrendelkezéshez való joggal;
- mit tartalmaz az önrendelkezéshez való jog: belső vagy külső önrendelkezés;
- a belső önrendelkezés a társadalom egészére vagy csak a kisebbségi csoportokra alkalmazható-e;
- a külső önrendelkezés csak a gyarmati népekre vonatkozik-e vagy egyéb népcsoportokra is;
- magába foglalhatja-e az önrendelkezéshez való jog az elszakadást.

Az önrendelkezéshez való joggal kapcsolatos rendelkezéseket találunk még a gyarmati országoknak és népeknek nyújtandó függetlenségről szóló ENSZ nyilatkozatban és az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés az ENSZ Alapokmányának megfelelő nemzetközi jogi elveiről szóló ENSZ közgyűlési nyilatkozatban is. Az említett dokumentumok létrehozása során az egyes országok képviselői az önrendelkezéshez való joggal kapcsolatban különböző megfogalmazásokat javasoltak és a szövegezésért felelős bizottságokban hosszú tárgyalások zajlottak. Az országok közötti megállapodás elérése érdekében a nemzetközi dokumentumok végül általánosító és homályos rendelkezéseket tartalmaztak.

A mai modern időkben, a függetlenségért folytatott harcok során fontos megérteni az önrendelkezés elképzelésének korlátait és veszélyeit. Ez a jog alapvetően a jót volt hivatott szolgálni, de néhány, az önrendelkezés ürügyén folytatott függetlenségi háborút követően világossá vált, hogy az önrendelkezéshez való jog veszélyes lehet. Emellett az elszakadás, kiválás egy adott térség folyamatos széteséséhez vezethet és egy bizonyos terület anyaállamtól, akár békés úton történő leválasztása erőszakos kitelepítésekkel is járhat.

Cassese szerint „megállapíthatjuk, hogy az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés az ENSZ Alapokmányának megfelelő nemzetközi jogi elveiről szóló nyilatkozat a külső önrendelkezést kivételes körülményekkel között kapcsolja össze”⁷. Rávilágít arra, hogy egy faji vagy vallási csoport, a külső önrendelkezés egyik formájaként, akkor próbálhat meg elszakadni, ha egyértelmű, hogy a belső önrendelkezés teljes mértékben elérhetetlen. Cassese ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „a szélsőséges körülmények között történő elszakadás lehetősége nem vált a szokásjog részévé”⁸. A 20. század végén megjelent a *jogorvosló elszakadás* elképzelése, amely szerint abban az esetben lehetséges az önrendelkezéshez való jog elszakadás általi gyakorlása, ha az emberi jogokat súlyosan megsértik vagy/és szisztematikus hátrányos megkülönböztetés zajlik, és a fennálló rendszer megváltoztatására semmilyen más mód nincs.

⁷ CASSESE: *i.m.*, 120. p.

⁸ *Uo.*, 121. p.

A jogorvosló elszakadás Koszovó függetlenségének elismerése kapcsán került előtérbe. A Nemzetközi Bíróság (ICJ) Koszovóval kapcsolatos tanácsadó véleménye az önrendelkezéshez való joggal kapcsolatban a legóvatosabb megfogalmazást, szóhasználatot alkalmazza. Christian Walter az ICJ tanácsadó véleményéről írt tanulmányában kiemeli, hogy „bár a Koszovóval kapcsolatos tanácsadó vélemény kifejezetten semmit nem mond az elszakadáshoz való jogról, egyértelműen hozzájárult a nemzetközi közösség beleegyezéséhez Koszovó különleges esetének fejleményeivel kapcsolatban; és e tekintetben nem zárható ki, hogy más ügyekre nézve is precedenst teremtett”⁹. Azt is fontos kiemelni, hogy az ICJ úgy döntött, nem mérlegeli az önrendelkezéshez való jog korlátait vagy az elszakadáshoz való jogot, mint jogorvoslati lehetőséget, mivel ez a feltett kérdés hatályán kívül esik (83§). Az ICJ úgy döntött, hogy az általános nemzetközi jog nem tartalmaz a függetlenség kinyilvánításával szemben alkalmazható tilalmat (84§).¹⁰

Néhány szerző a jogorvosló elszakadással kapcsolatos elmélet kidolgozásával is foglalkozott, például Buchanan, Crawford,¹¹ Hannum,¹² Hilpold,¹³ Raič,¹⁴ Ryngaert és Griffioen,¹⁵ Vidmar,¹⁶ Van den Driest.¹⁷ Buchanan szerint a jogorvosló elszakadás igazolására a következő okokat különböztethetjük meg:

- az adott terület visszakövetelése, melyen az adott nép önállóként működött, és amelyet jogtalanul elvettek tőlük;
- az adott terület feletti szuverenitás igénye, mint végső jogorvoslati lehetőség az alapvető emberi jogok komoly és tartós megsértése miatt;
- bizonyos esetekben az az államon belüli autonómia-forma állam általi jelentős mértékű megsértése vagy egyoldalú visszavonása.¹⁸

⁹ MIRZAYEV, Farhad: Abkhazia, In: WALTER-VON UNGERN-STERNBERG-ABUSHOV: *i.m.*, 18. p.

¹⁰ International Court of Justice. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010.

¹¹ CRAWFORD, James: *The Creation of States in International Law*, 2nd ed, Clarendon Press, Oxford, 2007.

¹² HANNUM, Hurst: *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990.

¹³ HILPOLD, Peter: The Kosovo Case and International Law: Looking for Applicable Theories, *Chinese Journal of International Law*, 8:1 (2009), 47–61. p.

¹⁴ RAIČ, David: *Statehood and the Law of Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2002.

¹⁵ RYNGAERT, C. – GRIFFIOEN, C.: The Relevance of the Right to Self-determination in the Kosovo Matter: In Partial Response to the Agora Papers, *Chinese Journal of International Law*, 8 (2009), 573–587. p.

¹⁶ VIDMAR, J.: International Legal Responses to Kosovo’s Declaration of Independence, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42 (2009), 779–851. p.

¹⁷ VAN DEN DRIEST, Simone: *Remedial Secession. A Right to External Self-Determination as a Remedy to Serious Injustices?*, Intersentia, Cambridge, 2013.

¹⁸ BUCHANAN, Allen – LEVINSON, Elizabeth: Secession, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2021/Winter, ZALTA, Edward N. (ed.), <<https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/secession/>> (letöltve: 2021. 12. 04.).

Bár a tanulmány fő témája annak vizsgálata, hogy egy *de facto* állam túlélhet-e külső segítség nélkül, lehetetlen nem figyelembe venni az önrendelkezés jogát és a jogorvosló elszakadás témakörét. Az abházok ezekre a nemzetközi jogi rendelkezésekre hivatkoznak, ragaszkodva saját független államukhoz, illetve ezen kívül más államok is hivatkoznak ezekre, amelyek elismerték Abházia függetlenségét.

Az abházok önrendelkezéshez való joga

A legtöbb külpolitikai szakértő, kutató szerint a Szovjetunió összeomlása viszonylag békésen és vérontás nélkül ment végbe.¹⁹ Némelyek természetesen egyetérthetnek ezzel a nézőponttal, ha azt más többnemzetiségű állam felbomlásával, mint például Jugoszláviával hasonlítjuk össze. De vajon a korábbi Szovjetunió bizonyos területein, főként a peremterületeken élők egyetértenek-e ezzel az állítással? E területek lakóinak a Szovjetunió összeomlása korántsem volt vérontás nélküli. A Szovjetunió felbomlását követően majdnem azonnal véres összetűzésekre került sor némely vitatott szuverenitással rendelkező területeken. Ezek a területek saját államiságuk hosszú történelmére hivatkozva követelték elszakadásukat, összekapcsolva ezt a Szovjetunió igazságtalan nemzetiségi politikájával és a Szovjetunió összeomlása során az *uti possidetis* elvének nem megfelelő alkalmazásával. Emellett pedig a nemzetközileg elismert jogra, a népek önrendelkezési jogára hivatkoztak.

Abházia az egyik olyan terület, amely a szovjet rezsim bukása után el akart szakadni anyaállamától. Az 1992–1993-ban zajló háború után ennek a köztársaságnak majdnem semmilyen kapcsolata nem volt az anyaállammal és a nemzetközi közösség nagy része Abháziát kizárólagosan Georgia részének tekintti. Annak érdekében, hogy megértsük az abházok önrendelkezéshez való jogát, szükséges megemlíteni mind az abházok történelméből, mind az általuk követelt területtel kapcsolatban néhány lényeges eseményt. A tanulmány Abházia történelmét három részre osztja, melyek a következők: a szovjet rezsim létrejötte előtti, a Szovjetunió alatti és annak felbomlása utáni időszak.

Az abház etnikum kialakulásának részletesebb történetét tekintve érdemes kiemelni, hogy ez az etnikum a modern Abházia területén i. e. 3000 körül kezdett kialakulni a helyi kaukázusi népesség interakciója nyomán, akik a kőkorszak óta ezen a területen éltek az újonnan ide érkező kis-ázsiai felső réteggel, akik a Kaukázus területére vándoroltak, azonos nyelvet kezdtek be-

¹⁹ L. például: BUNCE, Valerie: *Subversive Institutions: The Design and the Destruction of Socialism and the State*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, vagy KOTKIN, Stephen: *Armageddon Averted: The Soviet Collapse*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

szélni és ugyanakkor átvették a helyi anyagi kultúráját.²⁰ A 8. század végén, II. León idejében Abházia függetlenedett Bizánctól és létrejött az Abház királyság (778–1008), melynek területe egész Nyugat-Grúziára kiterjedt. A királyság népessége abházokból és kartvéli törzsekből (grúzok) állt, akik Zurab Anchabadze ze szerint jelentős többséget alkottak.²¹ Érdekes megjegyezni, hogy Anchabadze azt is állítja, hogy a 10. században az Abház királyság területén az uralkodó nyelv a grúz volt. Az Abház királyság összeomlása után Abházia az egyesült Grúz királyság rész lett, majd annak bukása után a 15. században létrejött az Abház hercegség (1462–1864). 1810-ig Abházia a Török Birodalom protektorátusa alatt működött, azonban a 18. század végétől az abház hercegek elkezdtek keresni a török elnyomás alóli menekülés lehetőségét, amit az Orosz Birodalom pártfogása alatt találtak meg. 1809-ben Safarbey az orosz kormányhoz fordult támogatásért. Ennek a kérésnek eleget téve 1810-ben kibocsátották I. Sándor orosz cár kiáltványát arról, hogy az Abház hercegség egyesül az Orosz Birodalommal.

1864-ig az Abház hercegség viszonylag önállóként működött az orosz protektorátus alatt, ezt közvetlen orosz katonai igazgatás váltotta fel, mellyel összefüggésben létrehozták a Szuhumi katonai körzetet. A katonai igazgatás bevezetése és Abházia az orosz rendszer közigazgatási területi felosztásához történő hozzácsatolása komoly zavargásokat okozott. A legnagyobb felkelés az 1866-os likhni felkelés volt. A tiltakozási mozgalom az abház népesség jelentős mértékű, a Török Birodalom területére történő áttelepítése miatt is nőtt. Az 1877–1878-ban zajló orosz–török háborút követően megfigyelhető volt a népesség különösen nagymértékű kiáramlása. 15 nap alatt a népesség kb. 60%-a hagyta el Abháziát²², teljes régiók üresedtek ki és a területet főként oroszok, grúzok, örmények, görögök és észtek foglalták el. Az Orosz Birodalom a keresztények Abháziába történő áttelepítését támogatta az abház muszlimok helyett, akik a területet elhagyva főként a Török Birodalomban telepedtek le. Emellett a szomszédos Georgia lakossága ebben az időben földhiánnyal küzdött, így a grúz földművesek nagy számban kezdtek el Abházia területére költözni.

A szovjet időszak alatt 1931-ig az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság és a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaság az egyesülésről szóló szerződés alapján egyenrangú alanyokként működtek. 1931-ben azonban Sztálin arról rendelkezett, hogy Abházia a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaságon belül autonóm köztársasággá (Abház Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság) váljon. Ez a közigazgatási felosztás az abházok akaratának figyelembe vétele nélkül,

²⁰ ANCHABADZE, Yuri – ARGUN, Yuri (szerk.): *Abxazy*, Nauka, Moskva, 2012, 94. p.

²¹ ANCHABADZE, Zurab: *From the history of medieval Abkhazia (VI-XVII centuries)*, Abgositdat, Sukhumi, 1959, 106–108. p.

²² ANCHABADZE–ARGUN: *i.m.*, 116. p.

illetve kizárólag a központi kormányzat rendelkezése nyomán valósult meg. A Szovjetunióban az autonóm köztársaságok magasabb státusszal rendelkeztek, mint az autonóm régiók és az autonóm kerületek, ugyanakkor az autonóm köztársaságok alacsonyabb besorolással bírtak, mint a szovjet tagköztársaságok. Ezeket ugyanis hivatalosan nem tekintették a Szovjetuniót alkotó államszövetség tagjának, nem rendelkeztek a szuverén államok jellemzőivel sem (mint egy szovjet tagköztársaság). Emellett nem volt joguk a Szovjetuniótól való elszakadásra sem, vagy arra, hogy valamelyik tagköztársaságtól a másikkhoz kerüljenek át. Az általuk élvezett politikai, közigazgatási és kulturális autonómia foka az idők során változott, azonban ez az 1950-es években, Sztálin halála után és a Brezsnyev-korszakban volt a legértelmesebb.

A sztálini időszak alatt a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaság kormánya diszkriminatív politikát folytatott az abház népességgel szemben. Az autonóm köztársaság politikai tisztségeit főként grúzok töltötték be, a grúz etnikumúak az Abház Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság területére költöztek és a települések neveit a grúz írásmóddal és kiejtéssel összhangban cserélték fel, például Szuhim város neve grúz végződést kapott és Szuhiminek kezdték hívni. Az effajta politikát grúzositásnak nevezzük. 1950-ig az abház nyelvet száműzték a középiskolai tantervből és helyette a grúz nyelv kötelező tanulását vezették be. Az abház írást 1954-ig a grúz grafikus írás váltotta fel, amikor is elkezdték bevezetni a cirill írásmódot. Emellett, egy bizonyos ideig az abházok nem tanulhattak orosz iskolákban²³, ami komoly problémát jelentett, mivel Abháziában nagyszámú orosz ajkú népesség élt.²⁴

A helyi értelmiség többször fordult a központi vezetéshez azzal a követeléssel, hogy biztosítsa Abházia számára a teljeskörű szovjet tagköztársaság státuszát, azonban ezeket kivétel nélkül visszautasították, így Abháziában egyre nőtt az etnikumok közötti feszültség. 1957 áprilisában, 1967 áprilisában, illetve 1978 májusában és szeptemberében tömeges felkelések törtek ki az abházok körében – a legnagyobbak a két utóbbi időpontban – akik Abházia kilépését követelték a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaságból. Moszkva csupán ezt követően kezdett az abházok irányába befogadóbb politikát folytatni, például különféle kvótákat állapított meg számukra, illetve az abházokat elkezdték feljebb emelni a ranglétrán különböző hivatali pozíciókba. Ezt a politikát a grúzok Moszkva részéről a tagköztársaság belső ügyeibe történő beavatkozásnak tekintették.

Az 1980-as évek végén tovább romlottak a grúz–abház kapcsolatok. 1989. március 18-án Likhni településen 30 000 abház gyűlt össze és kezdeményezték Abházia Georgiától történő elszakadását és tagköztársasági státuszának

²³ HEWITT, Brian George: Abkhazia: a problem of identity and ownership, In: *Transcaucasian Boundaries*, UCL Press, 1996, 190–226. p., 201. p.

²⁴ ANCHABADZE–ARGUN: *i.m.*, 116. p.

visszaállítását. Néhány hónappal később, 1989 júliusában Szuhumiban véres összetűzésekre került sor a grúzok és az abházok között.

Abháziában tovább súlyosbodott a feszültség, amikor a grúz hatóságok bejelentették a Grúz Szovjet Szocialista Köztársaság 1978-as alkotmányának eltörlését és az 1918-es Grúz Demokratikus Köztársaság alkotmányának visszaállítását. Ez az alkotmány Grúziát egységes államnak nyilvánította és kizárta a területi autonómiaformákat. Abháziában ezt az abház nép teljeskörű asszimilációja kezdetének tekintették, amely akkorra az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság népességének kisebb részét jelentette.

Az ún. „szuverenitási hullám” ideje alatt Grúziában egyre nőtt a feszültség. Tbilisziben nemcsak a Szovjetuniótól való elszakadás kikövetelése miatt tüntettek, hanem a Grúziában működő nemzeti autonómiák eltörlése, valamint a grúz nép, köztársaságon belüli vezető szerepének megerősítése érdekében is. A tüntetések nagy részét a diákok szervezték és az események békésen zajlottak.

1989 februárjában a tüntetések újult erővel kezdődtek újra, a szlogen ugyanaz maradt: „Grúzia a grúzokért”. A tüntetés vezetői Abházia, Dél-Oszétia és Adzsaria autonómiájának eltörlését, valamint az oktatási rendszer grúz nyelvre történő teljes átalakítását követelték. Georgia jövőbeli elnöke, Zviad Gamszahurdia nyilatkozatában különösen szemléletesen fogalmazott: „Az abház nép történelmileg soha nem létezett.” Azt is kijelentette, hogy „ha ezek a törzsek ezt tudatosítják, melléjük állhatunk, de csak azzal a feltétellel, hogy helyreállítják a történelmi igazságot és átadják a területeinket”²⁵. Néhány napon belül 8000–10 000 ember gyűlt össze²⁶, és 1989. április 9-én éjszaka a központi szovjet kormány rendeletet adott ki a tüntetés feloszlására, melynek következményeként 21 ember életét veszítette és 290-en megsebesültek.²⁷

Fontos megemlíteni a Szovjetunió fennmaradásával kapcsolatos népszavazást, mivel az abházok erre gyakran úgy utalnak, mint a Grúziától történő elszakadáshoz való joguk igazolására. A népszavazásra 1991 márciusában került sor és a kérdés a következő volt: „Szükségesnek tartja-e a Szovjetunió megmaradását, mint egyenlő szuverén köztársaságok megújított államszövetségét, melyben teljeskörűen biztosítva lesznek az egyes etnikumokhoz tartozó személyek jogai és szabadságai?”. Georgia bojkottálta a népszavazást, mivel ekkorra már a Szovjetuniótól való elszakadás mellett döntött. Azonban Abháziában lezajlott a népszavazás, melyen a népesség 52,3%-a vett részt;

²⁵ MURINSON, Alexander: The secessions of Abkhazia and Nagorny Karabagh. The roots and patterns of development of post-Soviet micro-secessions in Transcaucasia, *Central Asian Survey*, 23(1), March 2004, 5–26. p.

²⁶ A Szovjetunió Népképviselők Kongresszusának a Tbiliszi városában 1989. április 9-én történt eseményeket kivizsgáló bizottságának következtetései, 1989.

²⁷ MURINSON: *i.m.*

98,6%-uk pedig a Szovjetunió fennmaradása mellett szavazott.²⁸ Georgiában néhány héttel később a Szovjetunió megmaradásáról szóló szavazás helyett más népszavazásra került sor, amely Georgia függetlenségét szerette volna helyreállítani, amit azonban a nem grúz népesség bojkottált. A népszavazáson részt vevők többsége Georgia függetlenségére szavazott és néhány nappal később, április 9-én a Grúz Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa elfogadta a függetlenségről szóló nyilatkozatot, 5 nappal később pedig Gamszahurdiát elnökké választották.

A Szovjetunió összeomlása után Abházia az *uti possidetis* elve alapján a független Georgia része lett. Ki kell emelni, hogy az 1990-es évek elejére Abháziában az abház népesség aránya csupán 17% volt. 1992 júliusában a legfelsőbb abház törvényhozó szerv (Abházia Legfelső Tanácsa) érvénytelenítette az Abház Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság 1978-as alkotmányát és visszaállította az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság 1925-ben létrehozott alkotmányát, amely az Abház Köztársaság státuszát Georgián belül autonómról szerződéses szintre emelte, azaz az Abház Köztársaság tulajdonképpen egyenrangú szövetségben állt Georgiával. 1992 júliusában Georgia Állami Tanácsa érvénytelenítette az abház hatóság határozatát az 1925-ben létrejött alkotmány visszaállításáról. Szuhumi azonban kinyilvánította, hogy a dokumentum érvénytelenítése jogilag nem kötelező érvényű.

Ennek tükrében 1992. augusztus 10-én a Tbiliszi Állami Tanács arról döntött, hogy a rend helyreállítása érdekében csapatokat küld az abház térségbe. A hadsereg bevetésének hivatalos indoka a vasút megvédése volt, mely Oroszország és Örményország között a nélkülözhetetlen áruk szállításának egyedüli útvonala volt. Így megkezdődött a háború, amely 1992. augusztus 12-től 1993. szeptember 30-ig tartott. A Human Rights Watch jelentése szerint a harcok során abház oldalon kb. 4040 embert (2220 katona, 1820 civil) öltek meg, emellett 8000 sebesültet és 122 eltűnt személyt tartanak nyilván. A grúz oldalon 4000 ember (katona és civil) halt meg, kb. 10 000 ember sebesült meg és 1000 ember tűnt el.²⁹ A grúzok és abházok a konfliktus áldozataival kapcsolatban más számokról beszélnek. A háború rendkívül nagy területek majdnem teljes lerombolásához és hatalmas kitelepítésekhez vezetett. A harcok miatt több százezer civil, főként grúz, volt kénytelen elhagyni otthonát és vált menekültté.

A harcok után a Független Államok Közösségének (FÁK) Közös Békefenntartó Erőit, mely teljes mértékben orosz katonai csapatokat jelentett,

²⁸ A Szovjetunió Központi Népszavazási Bizottsága, jelentés az 1991. március 17-én tartott szovjet népszavazás eredményeiről.

²⁹ Georgia/Abkhazia: Violations of the Laws of War and Russia's Role in The Conflict, Human Rights Watch, No. 7, March 1995.

telepítették a konfliktusövezetbe, feladatuk a harcok újrakezdésének megakadályozása volt. Ezzel egyidőben az ENSZ Grúziai Megfigyelő Misszióját (UNOMIG) pedig Abházia területére telepítették. A Missziót az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata hozta létre annak érdekében, hogy ellenőrizze a Grúz Köztársaság és az abház erők között 1993 júniusában létrejött tűzszüneti egyezmény betartását. Ezt követően az UNOMIG ideiglenes mandátumot kapott arra, hogy kapcsolatot tartson az érintett felekkel és megfigyelje, illetve jelentéseket készítsen az ottani helyzetről. A Misszió az átfogó politikai megállapodás elérése érdekében látta el feladatát, illetve emellett megfigyelte, biztosította és ellenőrizte, hogy egyik oldal katonai csapatai sem maradnak vagy nem lépnek be újra a biztonsági zónába, valamint nem marad és nem kerül be hadianyag a zónában.³⁰ Az UNOMIG 2009 júniusáig működött, amikor Oroszország megvétózta a misszió mandátumának meghosszabbítását.

1996 decemberében a Biztonsági Tanács határozata alapján az UNOMIG misszióvezetője és a Georgiáért felelős ENSZ különmegbízott emberi jogi irodát nyitottak Szuhumiban. A misszió célja az abház népesség emberi jogainak védelme volt, valamint, hogy az emberi jogi helyzet javításával hozzájáruljon a menekültek és a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek biztonságos és méltóságteljes visszatéréséhez és az ENSZ gyakorlatának megfelelően jelentéseket készítsen az emberi jogi fejleményekről.³¹ Az irodát az UNOMIG mandátumának megszüntetése miatt 2009-ben bezárták.

Az abházok gyakran a történelemre hivatkoznak annak érdekében, hogy indokolják az elszakadáshoz való jogukat. Az abházok történelméről és az abház államiságról sok könyv íródott, így lehetetlen lenne ebben a tanulmányban összegezni az ezzel kapcsolatos fejleményeket, illetve nem célja a jelen szövegnek a nemzet és állam kialakulásának vizsgálata sem. Azonban még az itt közölt korlátozott adatból is arra következtethetünk, hogy az abházoknak hosszú és kétségtelenül ellentmondásos történelme van. Történelmileg a grúzok mellett éltek és bizonyos időszakokban a grúz államhoz tartoztak. Emellett azonban nem kerülhetők meg az abházok saját, független állam iránti követeléseire sem. Ahogyan azt például a fentiekben is említettük, az abház nép a 19. század közepén rendkívül negatív fordulatnak tekintette a terület Oroszországhoz való csatolását, és érdemes kiemelni a Grúz szocialista köztársaságtól történő elszakadásuk több ízben történő követelését a szovjet időszak alatt. Mindezek mellett Abházia autonóm köztársaságként Georgiához történő hozzácsatolását illetően népszavazásra nem került sor. A Szovjetunió

³⁰ United Nations: UNOMIG, Mandate, <<https://peacekeeping.un.org/mission/past/unomig/mandate.html/>> (letöltve: 2021. 11. 03.).

³¹ United Nations. Deputy Special Envoy for Georgia Opens Human Rights Office in Sukhumi, Abkhazia, Georgia, December 1996, <<https://www.un.org/press/en/1996/19961210.sgs6125.html/>> (letöltve: 2021. 11. 03.).

megalakulásáról szóló megállapodást aláíró Kaukázosontúli SzSzk-nak Abházia és Grúzia egyenrangú tagja volt.

A Szovjetunió összeomlásának időszakára egyre erősödtek az etnikai konfliktusok Georgiában. Fontos kiemelni, hogy az abházok támogatták a Szovjetunió fennmaradását, amit a Szovjetunió sorsával kapcsolatos népszavazáson való részvételük is bizonyított. Az abházok érzékelték, hogy a '90-es évek elején Georgia területén erős volt az abházellenesség, illetve az ország területén működő autonóm területek megszüntetésének célja. Ez a kis nemzet feltehetően féltette a létezését. Ez a kockázat az olyan óriási ország, mint a Szovjetunió felbomlásával még inkább megnőtt, amikor is a nemzetközi közösség egyéb felmerülő problémákkal foglalkozott. Ennek ellenére ez nem idokolhatja a fegyveres beavatkozást, mivel az erőszak semmilyen körülmények között nem támogatható a saját lakossággal szemben még az olyan látzólag tisztességes célok érdekében sem, mint a nemzet védelme.

Jelenleg nem tudjuk, melyik fél vonható felelősségre a viszályok és a harcok kitörése miatt, mivel mindkét oldal a másikat hibáztatja. Az ENSZ tényfeltáró missziója szerint, mely az Abháziában zajló emberi jogsértéseket derítette fel, mind a grúz kormány csapatai és az abház erők, mind a velük összefogó irreguláris erők és civilek felelősek voltak az 1992. augusztus 14-én megkezdett fegyveres konfliktus kitöréséért.³²

Az Európai Közösségek miniszterei által elfogadott a kelet-európai és a volt Szovjetunió új államai elismerésének irányvonalairól szóló 1991-es nyilatkozat egyik lényeges rendelkezése kimondja, hogy az olyan államok, melyek agresszió, erőszak által jöttek létre, nem lesznek elismerve.³³ Emellett az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága jogellenes módon való területszerzés el nem ismerésének elvét „egy másik állam általi” megszerzésére korlátozta, azonban az elszakadás esetében ezt nem tartotta érvényes elvnek.³⁴ Az új államok elismerésével és az agresszió teljeskörű elutasítával kapcsolatos effajta megközelítés teljesen ésszerű. Emellett minden esetben békés tárgyalásokat kell tartani és az érintett feleknek meg kell próbálniuk diplomáciai úton meggyezésre jutniuk.

Az abházok saját történelemmel rendelkeznek és nemzetnek tekinthetők. Emellett ki kell emelni, hogy ennek a népnek (genetikailag) több közös vo-

³² Report of the Secretary-General's fact-finding mission to investigate human rights violations in Abkhazia, Republic of Georgia, art. 48, 51.

³³ Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union and Declaration on Yugoslavia, Extraordinary European Political Committee Ministerial meeting, Press Release No. 128/91 and 129/91, Brussels, 16 December 1991.

³⁴ CRAWFORD, James R.: *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2007, 267. p.

nása van abazákkal, adigékkal és ubikokkal, mint a grúzokkal.³⁵ Érdemes azonban utalni Ernst Gellner szavaira: „a lehető legegyszerűbben fogalmazva: a Földön rendkívül nagyszámú lehetséges, potenciális nemzet létezik [...] bolygónkon szintén van hely bizonyos számú független és autonóm politikai egység számára. Ésszerű számítások szerint, a lehetséges nemzetek korábbi száma sokkal, de sokkal nagyobb, mint a lehetséges életképes államoké”³⁶.

Abházia 1993-tól 2008-ig

A háború után Abházia *de facto* független állammá vált, annak ellenére, hogy nemzetközileg az ENSZ egyik tagállama sem ismerte el. *De facto* államként rendelkezett állami szimbólumokkal, valamint saját kormányzati rendszerrel, beleértve a törvényhozói, végrehajtói és bírói ágakat. Hogyan működött ez az állam, mielőtt legalább néhány más ország elismerte volna?

1993 szeptemberében, a harcok után számos egyeztetésre került sor a konfliktusban álló, illetve harmadik felek képviselőinek bevonásával. A grúz-abház kapcsolatoknak szentelt figyelem főként a zavargások újrakezdésétől való félelemmel volt indokolható, mivel a Georgia és Abházia között létrehozott békeszerződéseket a korábbiakban már megsértették.

A béketárgyalásokat 1993 decemberében az ENSZ égisze alatt, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) és Oroszország közvetítésével, Genfben tartották. A tárgyalások eredményeként a felek egyetértési megállapodást írtak alá és vállalták, hogy nem alkalmaznak erőszakot a tárgyalások alatt, és ami a legfontosabb, megteremtik a feltételeket a menekültek visszatérése és a hadifoglyok cseréje érdekében. 1993 decemberében a tárgyalások megrekedtek, míg végül lehetetlenné vált az ellentétes álláspontok közelítése. Az abház oldal az ellentét feloldását népszavazással szerette volna elérni, mely három lehetőséget vázolt volna fel: Abházia autonómiáját Georgián belül; Abházia és Georgia konföderációját vagy Abházia teljes függetlenségét Georgiától. A népszavazás megtartását Georgia belső okokra hivatkozva elutasította.

A grúz-abház tárgyalások 1994. január–február között folytatódtak Genfben, melyek keretében megvitatásra került Oroszország ENSZ mandátumán belüli lehetséges békefenntartó műveleteinek megvalósítása, azonban Oroszország nem kapott effajta mandátumot.

A grúz-abház kapcsolatok szempontjából fontos áttörést jelentett a felek által 1994 áprilisában, Moszkvában aláírt Nyilatkozat a grúz-abház konfliktus politikai rendezésével kapcsolatos intézkedésekről. Az aláírás az ENSZ

³⁵ ANCHABADZE–ARGUN: *i.m.*, 112. p.

³⁶ GELLNER, Ernest: *Nations and Nationalism*, Blackwell Publishers, Oxford, 1983, 2. p.

közvetítésével és az ENSZ főtítkárr, valamint az EBEÉ és Oroszország képviselőinek részvételével valósult meg. A Nyilatkozat kimondta, hogy Abházia saját jogalkotással, alkotmánnyal és parlamenttel, valamint egyéb állami szimbólumokkal rendelkezik. Emellett a felek megegyeztek a közös külpolitikai tevékenységek hatásköreiről, főként a vámokról és a határ irányításáról. Fontos kiemelni, hogy a feleknek sikerült megegyezniük a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Abházia területére történő önkéntes visszatéréséről is, azonban a megállapodás rendelkezéseit nem alkalmazták teljeskörűen. 1994-ben a 240 000 érintett személyből csak 311 család kapott engedélyt a visszatérésre³⁷, melynek elsődleges oka az volt, hogy a megállapodás ezzel kapcsolatos rendelkezése alapján az abház félnek biztonsági okokra hivatkozva joga volt ellenőrizni a visszatérőket.

Stanislaw Lakoba szerint az említett Nyilatkozat a tárgyalások közvetlen csatornáinak helyreállítását szorgalmazta, felvázolta a jövőbeli egyesített állam körvonalait, melyre Szuhumi konföderációként tekintett.³⁸ A. Dzhergenia abház képviselő beszédében hangsúlyozta, hogy „Georgia elismerte Abházia szuverenitását”³⁹, azonban a grúz fél ezt a kijelentést nem úgy értékelte, mint az abházok. Chirikba kutató szerint Georgia „Abházia problémáját különálló, Oroszországgal megkötött katonai megállapodás által próbálta rendezni és fokozott politikai nyomást helyezett Abháziára”⁴⁰. Oroszország és Georgia kapcsolatában valójában egyfajta enyhülés volt megfigyelhető, melyet alátámasztott Georgia csatlakozása a FÁK-hoz, és Oroszország Georgia felé mutatott szolidaritása Abháziát illetően. Az orosz-abház kapcsolatok eszkalációja 1994 augusztusában érte el tetőpontját, amikor is az orosz erők leszerelték a rendőrséget és ideiglenesen átvették a Guaduta település feletti ellenőrzést. Stanislaw Lakoba szerint az ország vezetői és a parlament ezeket az intézkedéseket „nyílt árulásnak és háttámadásnak” tekintették.⁴¹

Az orosz hatóságok reménykedtek abban, hogy ha támogatják Georgiát az abház probléma megoldásában, akkor cserébe Georgia is támogatja majd Oroszország csecsenföldi hadműveleteit. 1994 novemberében, mialatt Groznij központjában heves harcok folytak és Oroszország területi problémáinak megoldásával volt elfoglalva, Abházia új alkotmányt fogadott el, mely Abháziát szuverén demokratikus állammá nyilvánította. Ezt Moszkva negatívan

³⁷ MACFARLANE, Neil: The Role of the UN, In: COHEN, Jonathan: A question of sovereignty. The Georgia-Abkhazia peace process, *Accord*, Issue 7, Conciliation Resources, London, 1999, 36-41. p.

³⁸ LAKOBA, Stanislaw: *Abkhazia de facto or de jure?*, Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2001, 90. p.

³⁹ *Uo.*, 90. p.

⁴⁰ CHIRIKBA, Viacheslav: *Georgia-Abkhaz Conflict: in Search for Exit Ways*, 2002, <https://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/russian/pdf/03_Chirikba.pdf/> (letöltve: 2021. 12. 01.).

⁴¹ LAKOBA: *i.m.*, 92. p.

értékelte, ahogyan azt Pastukhov, az Orosz Föderáció elnökének a grúz–abház konfliktus rendezésére kinevezett személyes képviselője is kinyilvánította.⁴² Ugyanakkor a georgiai elnök, Sevardnadze, Oroszországra történő nyomásgyakorlási kísérletként, azt nyilatkozta, hogy „Georgia Abháziának ugyanazt a státuszt biztosítja majd, mint Oroszország Csecsenföldnek”⁴³.

Oroszország folytatta Grúziával a normalizálódási folyamatot, támogatva az ország követeléseit Abházia vonatkozásában. 1994 decemberében Oroszország lezárta határait az Abház Köztársasággal a Psou folyó mentén, illetve a későbbiekben nem ismerte el az abház útleveleket és megszakította a telefonvonalakat Abházia és a világ többi része között. 1996 januárjában a FÁK Államfők Tanácsa döntést hozott Abházia politikai elszigeteléséről. Az „abház konfliktus politikai rendezéséről” szóló határozatot Fehéroroszország és Türkmenisztán kivételével a FÁK összes tagállama támogatta. A gazdasági és közlekedési blokád mellett az államok vállalták, hogy nem létesítenek hivatalos kapcsolatokat az Abházia területén működő hatóságok képviselőivel és vezetőivel. Emellett a FÁK tagállamai azzal a javaslattal fordultak az ENSZ Biztonsági Tanácsához, hogy a dokumentum által felsorolt intézkedésekhez történő csatlakozást ajánlja a szervezet összes tagállamának figyelmébe.

Abházia szigorú blokádja 1995-től 1997-ig tartott. Ezidő alatt Abházia néhez helyzetben volt és a nemzetközi nem kormányzati szervezetek (NGO) jelentős humanitárius segítséget biztosítottak a terület részére. Ez azzal magyarázható, hogy az abházok jobban bíztak az NGO-kban, mivel azok nem voltak nagymértékben a politikához köthetőek. Például a Nemzetközi Vöröskereszt (ICRC) és az Orvosok Harárok Nélkül különösen fontos szerepet tölthettek be az említett időszakban. A Nemzetközi Vöröskereszt az elszigeteltség időszakában a következő programokkal támogatta Abháziát:

- Étkezdei segítségnyújtási program. Ez a projekt 1996 után a Finn Vöröskereszthez került, és 6800, főként idősebb és elszigetelt embert látott el melegétellel, kenyérrrel és tejtermékekkel 27 közösségi és 7 mozgó étkezde segítségével. Szuhumiban egy étkezde 15 év alatti, árva vagy rendkívül nélkülöző családok gyermekeinek biztosított napi étkezést.
- Segítségnyújtási program a nélkülözőknek. Ez a program a vidéken élő szegényeknek, akik a 27 közösségi étkezdétől távol éltek, havonta száraz élelmiszert (olaj, liszt, cukor, húskonzerv, stb.) biztosított.⁴⁴

⁴² CHIRIKBA: *i.m.*

⁴³ COPPIETERS, Bruno – NODIA, Ghia – ANCHABADZE, Yuri: *Georgians and Abkhazians: the search for a peace settlement*, Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien, Köln, 1998, 155. p.

⁴⁴ ICRC Special Report. GEORGIA: Paradise Lost, May 2001, 11–12. p., <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/georgia_special_report%5b1%5d.pdf/> (letöltve: 2021. 11. 15.).

Néhány kutató szerint az NGO-k segítsége mellett Abháziát a Törökországgal fenntartott közvetlen kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok segítetik a majdnem teljes elszigeteltséggel való küzdelemben.⁴⁵

Oroszország és Georgia érdeke az abház helyzettel kapcsolatban fokozatosan kezdett eltérni. Coppeters szerint Moszkva elégedett volt a grúz-abház konfliktusban kialakult *status quo*-val, melyben mindkét oldal Oroszországtól függött.⁴⁶ Ennek következtében Oroszország elkezdett átfogóbb politikát kialakítani Abházia irányába, melynek eredményeképpen Georgia kiábrándult az Oroszországgal való kapcsolatrendszerből és egyre inkább a nyugati államok és a NATO irányába mozdult el. Ezt mutatja például az is, hogy 1996-ban, Eduard Sevardnadze elnöksége alatt Georgia benyújtotta első egyéni partnerségi tervét és 1997-ben ratifikálta a fegyveres erők jogállásáról szóló egyezményt. 1998-ban az ország hivatalosan is megkezdte a kapcsolatot a NATO-val, diplomáciai missziót és nagykövetet küldve a szervezethez.

1999 őszén Oroszország megkeményítette álláspontját Georgiát illetően, míg Abháziával a kapcsolatok enyhültek. Ez a fordulat Vladimir Putyin kormányban való megjelenésével hozható összefüggésbe. Oroszország megszüntette Abházia blokádját és támogatta az abház elnökválasztásokat is. Emellett 1999 októberében Oroszország elismerte az Abházia által elfogadott, az állam függetlenségéről szóló törvényt, valamint ugyanezen év novemberében Putyin felvetette az Oroszország és Georgia közötti vízumrendszer bevezetését.⁴⁷ Ebben az időszakban gyengült Oroszország mediátori szerepe a grúz-abház konfliktusban, ugyanakkor az ENSZ békefenntartásra és a menekültek saját területeikre történő visszatérésével kapcsolatos erőfeszítései rendkívüli fontosságúak voltak. Az UNOMIG ugyan módosított formában, de folytatta a munkáját. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa hathavonta áttekintette a főtitkár legutóbbi jelentését az abház helyzetről és a következő 6 hónapra meghosszabbította az UNOMIG mandátumát. Ki kell emelni, hogy az ENSZ misszió munkáját mind a grúz, mind az abház oldal nehezítette. 1998 júliusában, például, egy előzőleg Szuhumiban dolgozó ENSZ munkatársat öltek meg Tbilisziben, ősszel a Szuhumiban lévő UNOMIG központot többször is kézigránátokkal bombázták és az UNOMIG egyik járműve elleni támadás során a misszió három munkatársa sérült meg.⁴⁸

⁴⁵ PUNSMAN, Burju – ANDJAPARIDZE, Zaal – AVETISYAN, Sos – CHANIA, Izida – ROMASHOV, Vadim – SHIRIN, Rashad: An overview of the isolation policy inside and around the South Caucasus, *The Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation*, 2016.

⁴⁶ COPPIETERS, Bruno: *Western Security Policies and the Georgian-Abkhaz Conflict*, VUB-PRESS, Brussels, 2000, 51. p.

⁴⁷ FILIPPOV, Mikhail: Diversionary Role of the Georgia-Russia Conflict: International Constraints and Domestic Appeal, *Europe-Asia Studies*, 61, no. 10, 2009, 1825-1847. p., 1832. p.

⁴⁸ MACFARLANE: *i.m.*

A „Grúzia barátainak” nevezett országok csoportja szintén fontos szerepet játszott a tárgyalási folyamatban. Ez a kezdeményezés Franciaországot, Nagy-Britanniát, az Egyesült Államokat, Németországot és Oroszországot foglalta magába és annak érdekében jött létre, hogy segítse az ENSZ főtitkárát a békefenntartás folyamatában. Azonban az abház vezetés szerint a „Grúzia barátai” csoport nyugati tagjai Abházia irányába kritikusak voltak, illetve gazdasági és geostratégiai érdekeik vezették őket, így a csoportot nem lehet pártatlanként jellemezni.⁴⁹ 1997-ben „Grúzia barátai” csoport semlegesebb nevet fogadott el, mégpedig az „ENSZ Főtitkár barátai Grúziáért” csoport megnevezést.

Az abház fél gyakran kimutatta az ENSZ-szel szembeni bizalmatlanságát. Az Abháziáról szóló véleményében az ENSZ kritika nélkül jóváhagyta a Grúzia általi erőszak alkalmazását 1992 augusztusában Abháziában. Abházia kitart amellett, hogy a nyugati értelmezések tévesek, mely szerint ez a beavatkozás nem sértette a nemzetközi jogot, mivel Georgiának szuverén államként joga volt területén a rend megteremtésére és területi integritásának védelmére.⁵⁰

Az elszigeteltség időszakában Abházia a nemzetközi életbe az el nem ismert államokat tömörítő Közösség a Demokráciáért és a Nemzetek Jogaiért szervezetben való részvétel által kapcsolódott be. Ez a szervezet 1992-ben jött létre, de állandó koordinációs testületét, a külügyminiszterek konferenciáját csak 2000 novemberében hozták létre. A szervezet jelenlegi tagjai Abházia, Dél-Oszétia, a Hegyi-Karabah Köztársaság és a Dnyeszter Menti Köztársaság. A 2000-es években ez a szervezet Abházia számára rendkívüli fontossággal bírt, mivel az el nem ismert államok számára lehetőséget adott arra, hogy egyenlő feltételekkel tárgyaljanak és vegyenek részt a nemzetközi kapcsolatokban. Emellett platformot biztosított az el nem ismert „országoknak” arra, hogy megtárgyalják az el nem ismert állapot problémáit, ami a szervezet minden tagját majdnem egyformán érintette.

Összegzésképpen elmondható, hogy a háborút követő években a nemzetközi szereplők egyike sem támogatta Abháziát és így nemzetközileg elszigetelt helyzetbe került. Ennek ellenére a tárgyalási folyamat, a nemzetközi szervezeteknek és főként az ENSZ-nek köszönhetően nem állt le. A 2000-es évekig az abházok gyanakodva tekintettek mind Oroszországra, mind az ENSZ-re. A kereskedelmi korlátozások nagy nehézségeket okoztak Abházia számára, azonban nem bírták rá arra, hogy engedményeket tegyen, így az országban uralkodó szükségállapotok az embereket tüntetésekre kényszerítették. Fontos megemlíteni, hogy a Putyin-korszak kezdetétől az orosz-abház kapcsolatok javulni kezdtek és fokozatosan elindult az útlevelkiadás az abházok számára.

⁴⁹ COHEN: *i.m.*, 93. p.

⁵⁰ MACFARLANE: *i.m.*, 39. p.

A 2008-as események és Abházia elismerése

2002-ben Oroszország elfogadta az Orosz Köztársaság állampolgárságáról szóló törvényt, mely szerint a korábbi szovjet állampolgárok egyszerűsített eljárással szerezhették meg az orosz állampolgárságot. Az Abháziában élők ezt a fejleményt lelkesedéssel fogadták, mivel orosz útlevéllel lehetővé vált a más országokba történő utazás, illetve az Oroszországban való tanulás is. A törvény hatályba lépése után rövid időn belül elindult Abháziában az útlevéllel kapcsolatos kérelmek tömeges gyűjtése és ebből a célból külön iroda is nyílt az Abháziához legközelebb lévő orosz városban, Szocsiban. Arra nehéz választ adni, hogy akkoriban mi motiválta Oroszországot az effajta politikai irányvonal kialakításában. Vajon ez valóban az abházok irányába tanúsított jóindulatuk megnyilvánulása és segítői szándékuk volt azoknak, akik gyakorlatilag több éven keresztül blokád alatt éltek, vagy egyfajta politikai lépés volt a következő évekre nézve? Néhány kutató biztosan állítja, hogy az útlevél egy elszakadt régió részére történő, harmadik állam általi kiadása rendkívüli mértékben sérti az anyaállam, jelen esetben Georgia területi szuverenitását.⁵¹

Valójában a Georgiától elszakadó régiókban élő orosz állampolgárok nagy része Oroszország szempontjából indokoltnak látta a szuverén államok ügyeibe történő be nem avatkozás elvének megsértését 2008-ban. Egyes szerzők azzal érvelnek, hogy a Moszkva által bevezetett útlevélkiadási eszköz teljes mértékben sikeres volt abban, hogy a Georgiában történő beavatkozása során Oroszország igazolja védelmi felelősségét (*Responsibility to Protect*).⁵²

A 2008-as grúz konfliktus, melyet ötnapos háborúnak vagy orosz–grúz háborúnak is neveznek, a korábbi években egyre növekvő feszültségek drámai kitörésének eredménye volt. A 2000-es években, Putyin hatalomra kerülését követően az orosz–grúz kapcsolatok gyors ütemben romlani kezdtek, ami tovább folytatódott, miután Szaakasvili lett Georgia elnöke. Ennek ellenére Szaakasvili elnökségének kezdetén a két ország közötti kapcsolatrendszer szempontjából nem feltételeztek ilyen mértékű romlást. Szaakasvili a 2003 novemberében zajló rózsás forradalom eredményeképpen került hatalomra, Oroszország Sevardnadze távozására higgadtan reagált. Ezt az is bizonyítja, hogy a Sevardnadze és Szaakasvili szövetségesei közötti tárgyalások orosz közvetítéssel valósultak meg. Az orosz külügyminiszter, Igor Ivanov kulcsszereplő volt a holtpontról feloldásában. A tárgyalások Sevardnadze lemondásának bejelentésével végződtek, azonban hamar nyilvánvalóvá vált, hogy Szaakasvili nem váltotta be Moszkva hozzá fűzött elképzeléseit, míg Orosz-

⁵¹ GERRITS, Andre W.M. – BADER, Max: Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia, *East European Politics*, Volume 32, 2016, 297–313. p.

⁵² ALLISON, Roy: Russia resurgent? Moscow's campaign to 'coerce Georgia to peace, *International Affairs* 84, No. 6, 2008, 1145–1171. p.

ország kapcsolatai az el nem ismert Abház köztársasággal a továbbiakban is barátiak maradtak.

A további események gyors ütemben következtek. Szaakasvili bejelentette, hogy Georgia csatlakozni szeretne a NATO-hoz. 2007-ben követelte az orosz csapatok kivonását Georgiából az előzőleg megkötött megállapodások ellenére, melyek szerint az orosz katonai bázisok 2008 végéig fognak működni az országban. A csapatokat a határidő lejárta előtt kivonták, kivéve az orosz békefenntartó egységeket, melyek a FÁK mandátuma alatt működtek Abháziában és Dél-Oszétiában. A 2008 januárjában tartott népszavazás alapján a grúz szavazók 77%-a támogatta a NATO csatlakozást. Erre válaszként Oroszország bejelentette az Abháziával szembeni gazdasági szankciók feloldását, ezáltal figyelmeztetést küldve Georgiának és nyugati szövetségeseinek, hogy a NATO jelenlétét Moszkva nem fogja eltérni déli határainál.

Ez alatt az időszak alatt Koszovó kikiáltotta függetlenségét, amit majdnem az összes EU tagállam, illetve az USA is elismert. Oroszország Koszovó függetlenségének kinyilvánítását egyrészt negatívan értékelte, azt állítva, hogy ez jogi precedenst teremt, mely egyéb hasonló helyzetekben is alkalmazhatóvá válik a saját maguk által függetlenségüket kikiáltott országok vonatkozásában.

2008. augusztus 10-én Georgia csapatait a dél-oszétiai konfliktusövezetbe helyezte át, amire válaszul Oroszország szintén felvonultatta katonai egységeit. Tíz nappal a konfliktus megkezdése után az abház parlament azzal a követeléssel fordult Oroszországhoz, hogy ismerje el a köztársaság függetlenségét. Augusztus 26-án Oroszország hivatalosan is elismerte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét, ezt követően pedig Georgia megszakított mindenfajta diplomáciai kapcsolatot Oroszországgal. Abházia és Dél-Oszétia Oroszország általi elismerése a vezető államok többsége számára elfogadhatatlannak bizonyult. A nemzetközi szervezetek vezetői szintén aggodalmukat fejezték ki Oroszország döntésével kapcsolatban és támogatták Georgia területi integritását.⁵³

Jogi értelemben Oroszország Abházia elismerésével több nemzetközi jogi kötelezettségét is megszegte. Farhad Mirzayev véleményében Oroszország az ENSZ Alapokmánya, a FÁK alapító okirata, az Almati Nyilatkozat, és számos más jogi dokumentum fenntartások nélküli aláírásával elismerte a Grúz Köztársaság területi integritását és határainak sérthetlenségét. Ez pedig azt is jelentette, hogy Abházia Georgia területének részét képezte.⁵⁴ Emellett 1994-ben a FÁK tagállamai aláírták a tagállamok szuverenitásának, területi integritásának tiszteletben tartásáról és a határok sérthetlenségéről szóló nyilatkozatot, mely megerősítette az *uti possidetis* elvének alkalmazását a volt szovjet

⁵³ Reaction to Russia's Recognition of Rebels, BBC, August 26, 2008.

⁵⁴ MIRZAYEV: i.m., 202. p.

tagköztársaságok területével és határaival kapcsolatban. Ez a dokumentum a mai napig hatályban van.⁵⁵ 2021 januárjában az Emberi Jogok Európai Bírósága a 2008-as események nyomán döntést hozott a Georgia kontra Oroszország ügyben. Az ítélet megerősítette a grúziai szuverén területek elfoglalását, illetve az Orosz Föderáció jelentős jogsértésekkel kapcsolatos felelősségét, mivel Oroszország *de facto* ellenőrzést gyakorol a Chinvali régió és Abházia felett.⁵⁶

Azonban Abházia függetlensége elismerésének folyamatában Oroszország szintén bemutatta jogérveit. A korábbi orosz elnök, Medvegyev elnöki rendeletében több nemzetközi jogi dokumentumot idézett beleértve az ENSZ Alapokmányt, az 1970-ben létrejött az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről szóló nyilatkozatot és az 1975-ben létrehozott EBESZ Helsink-i Záróokmányt.⁵⁷ Chirikba szerint Abházia és Dél-Oszétia Oroszország általi elismerése csupán formálissá tette a korábbi Grúz Szovjet Szocialista Köztársaság valódi, tényszerű felbomlását.⁵⁸ Az orosz fél álláspontját azzal is bizonyítani próbálta, hogy Abházia már 15 éve saját kormányzású, a grúz hatáskörtől és ellenőrzéstől teljesen független egységként működött. Ennek ellenére a magasrangú orosz hivatalnokok nyilatkozatait is meg kell említeni, akik szerint „Abházia és Dél-Oszétia különleges esetek és nem teremthetnek precedenst egyéb területekre nézve.”⁵⁹

Röviddel az Oroszország általi elismerést követően néhány más ENSZ tagállam is elismerte Abházia függetlenségét. Az első Nicaragua volt, majd Venezuela, Nauru és végül Szíria. Ezen országok némelyikében Abházia saját képviselőt tartott fenn, míg az említett országok diplomatái Szuhumiban is jelen voltak. Néhány nagykövet egyszerre képviseli országát Oroszországban és Abháziában, például Venezuela moszkvai nagykövete. Nehéz pontosan meghatározni, milyen okok húzódtak meg amögött, hogy ezek az országok elismerték Abházia függetlenségét, azonban az egyik elterjedt nézet szerint a fent említett államok javítani szerették volna kapcsolataikat Oroszországgal és a későbbiekben Oroszország lemondott ezen országok adósságáról.⁶⁰ A gazdasági érdekek elemzése azonban meghaladja e tanulmány kereteit.

Sok állam negatívan értékelte Abházia Oroszország általi elismerését, ez különösen igaz volt az Európai Unió tagállamaira. Például a brit külügymi-

⁵⁵ CIS. Declaration on Respect of Sovereignty, Territorial Integrity and Inviolability of Boundaries of Member States, April 1994.

⁵⁶ European Court of Human Rights. Case of Georgia v. Russia (II), (Application no. 38263/08), January 2021.

⁵⁷ NIKOLSKY, Alexey: Recognition of the independence of Abkhazia and South Ossetia, *RIA Novosti*, August 26, 2012.

⁵⁸ CHIRIKBA: *i.m.*, 12. p.

⁵⁹ *Uo.*

⁶⁰ \$644 billion is the price of recognition of Abkhazia and South Ossetia, *Kommersant*, January 18, 2010.

niszter, David Miliband a következőképpen nyilatkozott az orosz döntésről: „A Georgiától elszakadó területek orosz elismerése indokolatlan és elfogadhatatlan”⁶¹. Magyarország Külügyminisztériuma sajnálatát fejezte ki az orosz elnök döntésével kapcsolatban, mivel „ezek a döntések nem járulnak hozzá a Kaukázusi térség stabilizálódásához és e komoly konfliktus rendezéséhez ... a Magyar Köztársaság, az EU és a NATO tagállamként szigorúan ragaszkodik ahhoz az állásponthoz, miszerint ezt a konfliktust párbeszéd által és békés úton kell megoldani, tiszteletben tartva Georgia területi integritását és nemzetközileg elismert határait”⁶².

Oroszország egy olyan államot ismert el, mely erőszak által jött létre, ami ellentétben áll néhány alapvető nemzetközi emberi jogi dokumentum rendelkezéseivel. Az a retorikai kérdés is felmerül, hogy ez az eset precedenst teremt-e más népeknek is a saját országuktól való erőszakos elszakadáshoz és egy új állam létrehozásához. Emellett az a tény, hogy Abháziát világszinten több állam is elismerte azt mutatja, hogy az önrendelkezés elszakadás általi gyakorlata megjelenik a nemzetközi jogban és nem csak elméletként tekinthetünk a jogorvosló elszakadásra. Erre a fajta elszakadásra általában végső lehetőségként tekintenek, amikor egy adott nép létezése vagy jellegzetes tulajdonságai kerülnek veszélybe. Az effajta ügyekben az érdekek változását Koszovó függetlenségi nyilatkozatának következményei és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye okozták. Érdeemes megfigyelni Oroszország álláspontját Koszovó függetlenségének kinyilvánításával kapcsolatban. Az Orosz Föderáció írásos nyilatkozatában a Koszovó jogorvosló elszakadását vizsgáló tanácsadó véleményről Oroszország elismerte az egyoldalú elszakadás lehetőségét, azonban hangsúlyozta, hogy Koszovó esetében nem ez történt.⁶³ Ezt a véleményt Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének elismerését követően tették közzé.

Thomas de Waal, a kaukázusi régióval foglalkozó kutató a Dél-Kaukázus el nem ismert államainak jövőjével kapcsolatban a következő előrejelzést fogalmazta meg: „Ezek a szeparatista államocskák dacoltak az eltűnésükről szóló előrejelzésekkel, és minden jel arra mutat, hogy a belátható jövőben is létezni fognak”⁶⁴.

⁶¹ TRAN, Mark: Russia defies west by recognising Georgian rebel regions, *The Guardian*, August 26, 2008.

⁶² Megkésett sietség a kormánytól. Amennyire vonakodott Koszovó esetében az igennel, annyira kapkod most Dél-Oszétia és Abházia esetében a nemmel a külügyminisztérium, *NAPI Online*, 2008. augusztus 27., <<https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/megkesett-sietseg-a-kormanytol.379205.html>> (letöltve: 2021. 12. 07.).

⁶³ International Court of Justice. Kosovo, Advisory Opinion. Written Statement of the Russian Federation, April 2009, <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/15628.pdf>> (letöltve: 2021. 12. 07.).

⁶⁴ DE WAAL, Thomas: Enhancing the EU's Engagement with Separatist Territories, *Carnegie Europe*, 2017, <<https://carnegieeurope.eu/2017/01/17/enhancing-eu-s-engagement-with-separatist-territories-pub-67694>> (letöltve: 2021. 12. 07.).

Abházia napjainkban

Jelenleg az abházok egyik legfőbb reménye, hogy a világ többi része is elismeri országukat. Az abház nép majdnem 15 éve él elszigeteltségben, reménykedve abban, hogy egy nap majd elismerik őket. Azonban a legfőbb kérdés továbbra is az, hogy van-e esélye Abháziának arra, hogy más államok is elismerjék. Az abházok nagy elvárásai ellenére, miszerint nemzetközileg elismert teljesértékű állammá válik, nem feledkezhetünk meg a reálpolitikáról. A gyakorlat azt mutatja, hogy míg az emberi jogok, különösen a nemzetközi szervezetek és a nyugati demokráciák számára, rendkívül értékesek, ennek ellenére némely államot főként geopolitikai érdekeik vezérlik.

Souleimanov, Abrahamyan és Aliyev tanulmányukban kifejtik: „habár az el nem ismert államokkal kapcsolatos szakirodalom annál az érvelésnél jóval tovább terjed, hogy ezek a politikai egységek pusztán »bábok« erősebb szomszédai vagy anyaállamaik kezében, az viszont tény, hogy az el nem ismert államokat a regionális szereplők regionális dominanciájuk keresése során, mint jötevők mesteri módon kihasználták.”⁶⁵ Állíthatjuk-e, hogy Koszovó is csupán „báb” volt erősebb szomszédai kezében? A 2000-es évek elején valószínűleg voltak ezt alátámasztó indokok, azonban napjainkban a világ nagy része elismerte Koszovó függetlenségét, így ebben az esetben nem erről van szó.

Az államok elismerése egy adott ország akaratának egyoldalú kifejezése azzal a területtel kapcsolatban, melytől el kíván szakadni és egyik nemzetközi szervezet sem erőszakolhatja rá véleményét erre az adott államra. Abházia esete nem vált annyira ismertté, mint Koszovóé. Hosszan lehetne értekezni arról, hogy volt-e joguk az abházoknak az elszakadás általi önrendelkezéshez a Szovjetunió összeomlása után, vagy elszakadásuk előtt Georgia területén valóban az abházok népiértása zajlott-e. Az is vita tárgyát képezte, hogy vajon tényleg fenyegette-e őket a nemzet teljes eltűnésének veszélye. Azonban az teljesen biztosan állítható, hogy a modern világ nem fogadja el a háborút és az erőszakot, illetve emellett figyelembe kell venni a területi integritás elvét is. Oroszországot még mindig vádolják Abházia elismerése miatt, például 2021 augusztusában hét nyugati állam szólította fel Oroszországot arra, hogy vonja vissza Dél-Oszétia és Abházia függetlenségének elismerését.⁶⁶

⁶⁵ SOULEIMANOV, Emil Aslan – ABRAHAMYAN, Eduard – ALIYEV, Huseyn: Unrecognized states as a means of coercive diplomacy? Assessing the role of Abkhazia and South Ossetia in Russia's foreign policy in the South Caucasus, *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 18, 2018, 73–74. p.

⁶⁶ Several countries urged Russia to withdraw recognition of Abkhazia and South Ossetia, *JAMnews*, August 6, 2021.

Érdemes azt is megjegyezni, hogy Abházia függetlenségének el nem ismerése és Oroszország néhány EU tagállam általi elmarasztalása ellenére az Európai Unió a továbbiakban is kapcsolatot tart fenn Abháziával. 2009 decemberében az EU el nem ismerési és elköteleződési politikai irányvonalat (*Non-Recognition and Engagement Policy – NREP*) fogadott el Abháziával és Dél-Oszétiával kapcsolatban. Ez a politika lehetővé teszi a mindkét területtel való kommunikációt, azonban függetlenségük elismerése egyértelműen kizárt. Az EU Abháziával való együttműködését támasztja alá az is, hogy 2008-tól 2017-ig az EU az NREP keretében majnem 40 millió eurót különített el abháziai vagy abház partnerek részvételével zajló projektek pénzügyi támogatására.⁶⁷ A pénzügyi segély helyi NGO-kat, az egészségügyet és oktatást, a vízellátás javítását és a harcok során lerombolt házak újjáépítését támogatta. Thomas de Waal szerint „a nagy összeg ellenére az EU láthatósága Abháziában alacsony maradt”⁶⁸.

Abházia a nemzetközi rendszerben jelenleg eléggé érdekes helyet foglal el. Például, annak ellenére, hogy a világ nagy része nem ismeri el Abháziát, a Freedom House nevű NGO jelentéseiben különálló országgént kezeli. Emellett 2020-as értékelésében Abháziát „részben független, szabad” országgént és 40 pontra értékelte, míg Oroszország, Abházia patrónusaként fele ennyi pontot, illetve „nem független” jelzőt kapta. A jelentés szerint a viharos politikai környezet jelentős ellenzéket és civil társadalmi tevékenységet eredményez. Folyamatos probléma a repedezett igazságszolgáltatási rendszer, az etnikai grúzokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés és a gazdasági lehetőségek hiánya.⁶⁹

Egy másik fontos nemzetközi értékelés az ENSZ egyetemes időszakos felülvizsgálata (UPR). Mivel az Emberi Jogi Tanács ebben a felülvizsgálatban csak az ENSZ tagállamokat veszi figyelembe, az abház ügyeket a Georgiáról szóló jelentés tartalmazza. Az utolsó effajta felülvizsgálatra 2021-ben került sor. Az egyetemes időszakos felülvizsgálattal foglalkozó munkacsoport jelentése kiemelte, illetve küldöttségüket aggodalommal töltötte el, hogy a Abházia folyamatosan megtagadta a nemzetközi emberi jogi szervezetek területére történő belépését. A különböző országok képviselői által tett megjegyzések elemzéséből kiténik, hogy az EU tagállamok képviselői Abházia vonatkozásában főként az emberi jogok helyzetével kapcsolatban fejezik ki aggodalmukat. Habár a felülvizsgálat célja az emberi jogok áttekintése, emellett politikai jellege is lehet. Az Orosz Föderáció azt állította, hogy a felülvizsgálatban Abházia és Dél-Oszétia megszállt helyzetére való hivatkozások elfogadhatatlannak voltak. Emellett Oroszország átfogó vizsgálat lefolytatását javasolta az összes bűncselekménnyel és emberi jogi jogsértéssel kapcsolatban, amelye-

⁶⁷ DE WAAL: *i.m.*

⁶⁸ *Uo.*

⁶⁹ *Report on Abkhazia*, Freedom House, 2020.

ket a grúz hatóságok követték el Abházia és Dél-Oszétia területén a 2008-as konfliktus előtt és alatt.

Tekintettel a politikára, amely minden esetben összekapcsolódik a *de facto* államok elimerésével vagy el nem ismerésével, nem szabad megfeledkezni az emberi jogokról sem. Ellentmondásos, hogy az abházok önrendelkezéshez való jogával foglalkozó szakirodalomban sok esetben megjelenik Oroszország vagy a nyugati államok geopolitikája és érdekei, azonban kevés figyelmet szentelnek az emberi jogoknak. Az eljárások és viták során, hogy melyik oldal idézte elő a háborút Abháziában, a világ közösségei elfeledkeznek a rengeteg, lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyről. Abházia elszigeteltségének időszakában a nemzetközi szervezetek voltak az egyedüliek, akik nem fejezték be a párbeszédet és emberek ezreinek hazájukba való visszatérését ösztönözték.

Jelenleg Abháziában az emberi jogokat az Abház Köztársaság alkotmányának 2. fejezete biztosítja, mely utal Abháziának az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyeszségokmányához és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyeszségokmányához történő csatlakozására.⁷⁰ Mivel Abházia nem az ENSZ tagállama, nem tekinthető hivatalosan olyan államnak, amely aláírta az említett dokumentumokat. 2016-ban létrejött Abháziában az emberi jogi biztos pozíciója, és 2019-ben jelent meg a tevékenységéről szóló első éves jelentés, amely összefoglalta az emberi jogok területén fennálló főbb problémákat és néhány ajánlást is megfogalmazott.⁷¹

Napjainkban Abházia egy részben elismert állam, melynek állampolgárai továbbra is hatalmas kényelmetlenségekkel találják szemben magukat. Mik a jogi, politikai és mindennapi életben megjelenő következményei a részleges elismerésnek? Az abház útlevél el nem ismerése szembevethető probléma, az abházoknak tehát nehézséget okoz a külföldre utazás. Az orosz állampolgárságot tekintve, a külföldi orosz útlevél megszerzése bonyolult folyamat, mivel csak azok a személyek jelentkezhetnek orosz útlevélért, akik Oroszország területén tartózkodási engedéllyel rendelkeznek, és nem sok Abháziában élő orosz állampolgár rendelkezik ezzel a tartózkodási engedéllyel. Egy másik példa, ami még inkább ellentmondásosnak tűnik, a külföldön történő tanulásra vonatkozik. Az EU el nem ismert országokkal kapcsolatos együttműködési politikája szerint néhány európai egyetem ösztöndíjat biztosít az abház diákok számára.⁷² A külföldön tanuláshoz azonban az abház diákoknak nemzet-

⁷⁰ Constitution of the Republic of Abkhazia, April, 2014, <http://presidentofabkhazia.org/upload/iblock/9b1/Конституция_Республики_Абхазия_2015_03_31_13_14_23_110.pdf/> (letöltve: 2021. 11. 29.).

⁷¹ *Annual report on the activities of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Abkhazia for 2018–2019*, <<https://ombudsmanra.org/upload/iblock/158/1588f1a7fe9c-cbb552c204a002dacb2.pdf/>> (letöltve: 2021. 11. 29.).

⁷² Például két Chevening ösztöndíj érhető el, mely az abház diákok számára lehetőséget biztosít, hogy brit egyetemeken tanuljanak.

közileg elismert útlevelekre van szükségük. Ez azt jelenti, hogy az adott európai ország kormányának vízumot kell biztosítani egy orosz útlevelel rendelkező abház diák számára és De Waal szerint ez „olyan feltétel, amelynek megtételére nem minden kormány áll készen”⁷³.

Emellett Abháziában nincsenek népszerű nemzetközi üzletláncok és gyorséttermek, valamint mozik sem. Az ország szintén nem rendelkezik széleskörű külföldi áruval, ráadásul a bankrendszer sem működik megfelelően. Érdekes azonban megjegyezni, hogy Abháziában az orosz határnál vámmentes bolt működik. Végül, az Abházia területén lévő reptér nem indít nemzetközi járatokat, mivel a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO) elismerte Georgia területi integritását, így a Szuhumi reptér nem ismerhető el nemzetközi reptérként. Az ICAO szerint az Abházia feletti légtér nem nyitható meg a grúz hatóságok engedélye nélkül, mivel ez sértené a nemzetközi szabályozást.⁷⁴ A Nemzetközi Légiforgalmi Szövetség (IATA) légitársaságai a szankciók elkerülése érdekében nem működtetnek járatokat Abháziába és az orosz légitársaságok ugyanezen ok miatt szintén nem repülnek Szuhumiba. Így tehát, ha az abházok bármelyik orosz városba szeretnének repülni, először más országba kell utazniuk, és csak onnan repülhetnek tovább más úticél felé. Ez rendszerint az Oroszországgal határos Psou határfolyó és ez jelentősen megnehezíti a hétköznapi állampolgárok életét.

Szintén fontos látni a grúzok álláspontját a külföldi vállalatok leányvállalatainak Abháziában történő lehetséges megnyitásával kapcsolatban. Ez elsősorban a transznacionális vállalatokra vonatkozik, melyek azáltal, hogy leányvállalatot nyitnak egy részben elismert állam területén, közvetve elismerik annak függetlenségét. Ezt jól illusztrálja a McDonald's esete 2014-ben, amikor a gyorsétteremlánc honlapján közzétett néhány információt, javasolva, hogy étterme Abházia területén franchise formában működhetne. Nem sokkal később a McDonald's tagadta ezt az információt. Ennek ellenére azonban néhány újságcikk kiemelte, hogy „Georgia azt állítja, megakadályozott egy, a szuverenitásába történő véletlen beavatkozást a világ egyik legerősebb ereje által. Nem, nem Oroszország által. A McDonald's által”⁷⁵. Emellett az ötletet Georgia is vitatta, bojkottálva a vállalat négy, Georgiában működő éttermét.⁷⁶

⁷³ DE WAAL: *i.m.*

⁷⁴ Ministry of Foreign Affairs of Georgia, ICAO considers the Sokhumi Airport as part of Georgian airspace, August, 2019.

⁷⁵ LOMSADZE, Giorgi: Abkhazia: Can McDonald's Play a Role in Conflict Resolution?, *Eurasianet*, January 15, 2014, <<https://eurasianet.org/abkhazia-can-mcdonalds-play-a-role-in-conflict-resolution>> (letöltve: 2021. 11. 15.).

⁷⁶ McDonald's to open restaurant in Abkhazia?, *Democracy & Freedom Watch*, January, 2014.

Végül kiemelhető, hogy az abházokat megfosztják bizonyos szolgáltatásoktól és életük nagyon bonyolult, főként mivel vitatott az általuk lakott terület helyzete. Ezek az emberek dolgoznak, tanulnak és szeretnének külföldre utazni, csakúgy, mint az elismert országok állampolgárai. Emellett maguk választják intézményeiket és vezetőiket, amelyek ugyanúgy működnek, mint az elismert országokban. Vajon csatlakozniuk kellene ezeknek az embereknek egy olyan országhoz, amellyel nem olyan régen még háborúban álltak, és van-e erkölcsi joguk arra, hogy ezt tegyék?

Ebből a helyzetből a kifelé vezető utat néhány nemzetközi bizottság létrehozása jelentené, melyek az el nem ismert országokban élő emberek problémáival foglalkoznának. Emellett rendkívül hasznos lenne semleges útlevelek kiadása is, melyek birtokosai mindenféle nehézség nélkül utazhatnának más országokba.

Következtetések

Az abházok önrendelkezéssel kapcsolatos vágya az elszakadás által és a grúzok meggyőződése országuk területi integritásáról jól illusztrálja az önrendelkezéshez való jog és egy állam területi integritása közötti ellentétet. A jogorvosló elszakadás elmélete szerint létezik néhány indok a függetlenség követelésére, ezért érdemes figyelembe venni, hogyan magyarázzák jogilag az abházok az önrendelkezéshez való jogukat, mely az elszakadás által valósul meg. A három leggyakoribb indok a következő: a többség általi elnyomás, a grúz vezetés jogtalan fennhatósága 1992-ben és a Szovjetunió felbomlása. A fő érvek egyike az abház állam a Grúz Szovjet Szocialista Köztársasághoz történő csatlakozás előtti létezése. A korábbi abház külügyminiszter, V. A. Chirikba szerint „a 20. században a szovjet rendszerben Abházia államiségét az abház és grúz alkotmányok rögzítették”. Ezzel összefüggésben példaként említi, hogy 1921. március 31-én kikiáltották a Szovjet Köztársaságot és a Grúz Forradalmi Bizottság (Revkom) elismerte az Abház Szovjet Szocialista Köztársaság függetlenségét.

A függetlenségével kapcsolatos magyarázatok során Abházia az előbbieken említett, a Szovjetunió megmaradásával kapcsolatos népszavazásra hivatkozik. 1990. április 3-án elfogadták az elszakadásról szóló szovjet törvényt, mely szerint az autonóm köztársaságok és autonóm régiók önállóan dönthettek arról, csatlakoznak-e vagy sem a Szovjetuniótól elszakadó tagköztársasághoz, amelyhez helyileg kapcsolódtak. Így Abházia autonóm tagköztársaságként maga dönthette el, hogy Georgia részeként kiválik-e a Szovjetunióból, amely szintén függetlenedett. A népszavazás eredményei azt mutatták, hogy Abházia nem akart a független Georgia részeként kilépni a Szovjetunióból. Ha a Szovjetunió nem omlott volna össze, valószínű, hogy Abházia annak ré-

sze maradt volna és így nem lett volna jogvita Abházia Georgián belüli helyzetéről. Ez az ügy csak a Szovjetunió gyors felbomlása miatt merült fel.

Az ENSZ-ben elfogadott „erőszak alkalmazásától való tartózkodás” elvre való hivatkozás sem minden esetben állja meg a helyét. Kelet-Pakisztán esetére lehet hivatkozni, ahol 1971 márciusában erőszakos elszakadásra került sor, miután Banglades egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét, melyet röviddel ezután sok más állam is elismert. Egyértelmű, hogy Banglades és Abházia esetét illetően sok különbséget találunk, de az a tény, hogy az államot a világ többi része annak ellenére ismerte el, hogy az elszakadás alatt erőszakot alkalmazott, fontos kérdéseket vet fel.

A népek önrendelkezési joga azonban nagyon ellentmondásos és csak néhány kutató állítja azt, hogy ez elszakadás által gyakorolható. Az államok területi integritása továbbra is rendkívül fontos a nemzetközi jogban. Képzelnünk csak el, mi történne, ha minden állam el akarna szakadni anyaállamától, ebben az esetben a széttöredezésnek soha nem szakadna vége. Emellett az állami gyakorlat továbbra is ellentétes az elszakadással. Azt a tényt, hogy Abházia Georgiától történő elszakadása a nemzetközi joggal nem egyeztethető össze jól szemlélteti az, hogy Abházia függetlenségét csak öt ENSZ tagállam ismerte el. Cassese szerint „az önrendelkezés politikai elvének kialakulása óta az államok hajthatatlanokká váltak abban, hogy elutasítsák a nemzetek, népcsoportok és kisebbségek lehetőségét arra, hogy elszakadjanak az általuk lakott területtől”⁷⁷.

Az alapvető kérdéshez visszatérve, hogy túlélhet-e egy *de facto* állam külső segítség nélkül, Abházia vizsgálata megmutatta, hogy ez lehetséges. Ennek az önmagát függetlenné nyilvánító országnak az esetében létezett olyan szakasz, amikor Abháziát a világ egyik országa sem ismerte el, sőt, a szomszédos területek aktívan segítették Abházia elszigeteltségét. Ennek ellenére az ország túlélte ezeket a nehéz éveket. Emellett egy másik terület példáját is meg kell említeni, melyet a fentihez hasonlóan egy ország sem ismer el. Transznisztria kb. 30 éve működik *de facto* államként annak ellenére, hogy nemzetközileg nem ismerik el. Azonban Transznisztria és Abházia történelmét tekintve jelentős különbség, hogy Oroszország Transznisztriától soha nem fordult el és közvetve mindig is támogatta ezt az önmagát kikiáltó országot, míg Abházia több évig elszigetelt államként működött.

(fordította: Varga Csilla)

⁷⁷ CASSESE, Antonio: *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal (Hersch Lauterpacht Memorial Lectures, Series Number 12)*, Cambridge University Press, 1999, 122. p.